

M U N I
P E D

Dyslalie

**Dyslalie – etiologie, klasifikace, diagnostika, zásady logopedické terapie.
Metodika vyvození hlásek.**

Dyslálie (porucha článkování řeči)

- porucha artikulace, kdy je narušena výslovnost jedné hlásky nebo skupiny hlásek rodného jazyka, přičemž ostatní hlásky jsou vyslovovány správně podle příslušných jazykových norem
- nejčastěji se vyskytující porucha komunikační schopnosti
- **rozlišujeme:**
 - pravou dyslalii (NKS)
 - fyziologickou dyslalii - nesprávnou výslovnost (fyziologický jev asi do 5 let)
- častěji - u chlapců, u žáků základních škol praktických, v dětském věku
- setkáváme se s narušenou výslovností i u dospělých osob - nejčastěji je narušena výslovnost hlásek R, Ř sykavek
- V nejširším slova smyslu je to neschopnost nebo porucha používání zvukových vzorů řeči v procesu komunikace podle zvyklostí a jazykových norem daného jazyka

Etiologie

- **Dědičnost** – Lechta uvádí, že jde o tzv. nespecifickou dědičnost, kdy nedochází k zdědění konkrétního typu dyslalie, ale o zdědění artikulační neobratnosti, nebo o vrozenou řečovou slabost, která způsobuje vadnou výslovnost.
- **Vliv prostředí** – nesprávný mluvní vzor (napodobování dětského šišlání dospělými). Nevhodná výchova, neposkytující dostatek podnětů, trestání, napomínání v období, kdy ještě není výslovnost dětí ustálena
- **Poruchy analyzátorů** – narušené sluchové a zrakové vnímání, nedoslýchavost, zvláště percepčního typu, kdy trpí slyšení vysokých tónů, způsobuje, že dítě nerozlišuje správně jednotlivé hlásky (hlavně sykavky). Jsou narušeny i modulační faktory. Také porucha fonemického sluchu (bez sluchového postižení) mohou být příčinou nedostatků ve výslovnosti.
- Vady zraku mohou také způsobovat vadnou výslovnost, neboť nevidomé děti nemohou odezírat pohyby artikulačních orgánů.

Etiologie

- **Nedostatek citů** – děti citově deprivované se opoždují ve vývoji řeči, dochází i k nedostatkům ve výslovnosti.
- **Poškození dostředivých a odstředivých nervových drah** – ovlivňuje narušenou řečovou percepci a produkci.
- **Poruchy centrálního nervového systému** – mohou způsobovat závažná postižení s různými symptomy; jedním z nich může být dyslalie.
- **Poruchy řečového neuroefektoru** – někdy nepatrná odchylka způsobuje dyslalii, jindy je výslovnost i při těžkém postižení přijatelná. Například ankyloglossum – přirostlá jazyková uzdička jen velmi zřídka způsobí vznik dyslalie. Dlouhodobé dumlání palce může být příčinou špatného skusu a následného sigmatismu.

Klasifikace

- **dělení z vývojového hlediska:**
- fyziologická – do 5 ti let, přirozené, že výslovnost není bez chyby
- prodloužená fyziologická – do sedmi let, kdy se upevňují mluvní stereotypy
- patologická - od 7 let, nutná péče, odchylka ve výslovnosti je již zafixována

Klasifikace

- **mogilalie** – vynechávání určité hlásky (chleba – leba), pokud tato fyziologicky nesprávná výslovnost přetrvává i po 4. roce života, můžeme ji označit předponou mogi- a odchylně tvořená hláska je označena podle řeckého názvu s příponou –izmus (mogirotacizmus)
- **paralalie** – zaměňování hlásek při dyslalii (komín – tomín), objevují se tento jev i v době, kdy považujeme vývoj výslovnosti dané hlásky za ukončený, označuje se tato vada příponou para- (pararotacizmus).
- Jeli hláska tvořena jiným způsobem a na jiném místě než odpovídá normě spisovného jazyka, jedná se o vadnou výslovnost, jde o **dyslalii**. (kappacismus, lamdacismus...)
- Dále může následovat označení podle místa odchylného tvoření hlásky – rotacismus bilabiální apod.

Klasifikace

- Podle lokalizace konkrétní příčiny dělíme dyslalii na:
- akustickou – při vadách sluchu
- dentální – při defektech zubů
- labiální – při defektech rtu
- palatální – defekty tvrdého patra
- lingvální – defekty jazyka (zvýšené svalové napětí)
- nazální- při narušení nazality

Klasifikace

- **klasifikace podle kontextu:**
- hlásková – zasahuje jen izolované hlásky
- kontextová – slabiková, slovní, izolované hlásky jsou tvořeny správně, ale ve slabikách nebo slovech chybně
- symptomy kontextové dyslalie:
 - elize – vynechání koncové hlásky prvního slova mezi dvěma slovy
 - metateze (přesmykování hlásek)
 - kontaminace – směšování hlásek
 - anaptixe – vkládání hlásek, přidání krátké samohlásky pro usnadnění výslovnosti slova
 - asimilace – připodobňování, přizpůsobování hlásek

Klasifikace

- **klasifikace podle rozsahu:**
- **Dyslalia universalis (mnohočetná dyslalie)** – postižena je výslovnost většiny hlásek. Jsou-li souhlásky nahrazovány hláskou T, stává se řeč téměř nesrozumitelnou (dřívější název tetismus)
- **Dyslalia multiplex (gravis)** – zasaženo je více hlásek (méně než u d. universalis), lepší srozumitelnost
- **Dyslalia levis, simplex (parciální)** – vada jedné nebo několika hlásek. Může se dělit na:
 - monomorfní – zasaženy hlásky jen z jednoho artikulačního okrsku
 - polymorfní – zasaženy hlásky z více artikulačních okrsků

Diagnostika

- je vhodné postupovat jako při dgn všech poruch NKS:
- shromáždit anamnestické údaje
- provést vyšetření sluchové percepce a fonematické diferenciacce
- vyšetření motoriky: jemné, mluvních orgánů
- impresivní a expresivní složky řeči
- laterality
- kvalita chrupu
- způsob dýchání, mimika, pohyb rtů a jazyka

Diagnostika

- Na stanovení diagnózy se podílí logoped, foniatr a psycholog
- Foniatr zjišťuje u těžších případů, zda není NKS symptomem jiné nemoci, postižení, pomáhá upřesnit diagnózu a navrhuje léčebné metody
- Psycholog spolupracuje s logopedem, snaží se vyšetřit psychický stav dítěte, pracuje na odstranění těžkostí, které se mohou vyskytovat u dítěte a jeho rodiny
- Logoped i psycholog by měli spolupracovat s učitelkou v mateřské škole nebo třídním učitelem na ZŠ
- Tato spolupráce je důležitá, neboť všichni, kdo přicházejí do styku s dítětem a účastní se na jeho výchově, mají být poučeni o zacházení s dyslalickým dítětem.
- Depistážní vyšetření – je součástí primární prevence, vyšetření je jen orientační, depistáž mohou provádět logopedičtí asistenti v mateřských školách i u školních začátečníků, další logopedické vyšetření provádí logoped.

Diagnostika

- Základní vyšetřovací metodou je **rozhovor** – u dyslalie se zjistí rozsah a stupeň vadné výslovnosti.
- Vyšetření se provádí vždy v přítomnosti rodičů
- Lepší je civilní oblečení a místnost má být příjemně zařízená, tichá s vhodnými hračkami apod.
- Rozhovor je zaznamenán na magnetofon, případně se provede videozáznam (tak, aby o tom vyšetřovaný nevěděl)
- Kontakt s dítětem se nejlépe naváže při prohlížení a popisu děje na obrázku. Popis obrázku mu nepředřikáváme, mohli bychom získat zkreslený obraz skutečné artikulace dítěte tím, že by napodoboval náš řečový vzor.
- Pořadí vyšetřených hlásek může být různé, podle místa tvoření hlásek, podle způsobu tvoření.
- Nedostatky ve výslovnosti jednotlivých hlásek zaznamenává logoped do speciálních tabulek.

Diagnostika

– vyšetření dítěte

- formou hry s obrázky, které dítě pojmenovává
- volný rozhovor

– dospívající a dospělý

- konverzace, četba časopisů
- komunikativní, neformální vyšetření řečové produkce
- korektnost zvuků při konverzaci
- produkce jednotlivých hlásek
- diagnostika napodobováním, imitací – míra fixace nežádoucího zvuku
- vyšetřováním kontextu

– přístrojové metody

- sonograf, spektrograf: vyhodnocení artikulace hlásek na základě frekvenční analýzy
- indikátory – S-indikátor – zaměřen na správnou artikulaci sykavek
- N-indikátor – na správnou artikulaci nosovek

Diagnostika

- **U vyšetřovaného zjišťujeme:**
- zda danou hlásku vyslovuje chybně na začátku, uprostřed nebo na konci slova; zjistíme-li např., že umí hlásku vyslovovat na začátku, nemusíme plánovat etapu navození hlásky, ale navážeme na to, co již umí
- kvalitu fonemické diferenciacce
- úroveň motoriky řečových orgánů
- jde-li o dyslálii bilabiální, labiodentální, alveolární, palatální, velární, laryngeální, nazální
- je-li dyslalie monomorfní či polymorfní
- jaká je příčina dyslalie

Diferenciální diagnostika

- vady výslovnosti při poruchách sluchu
- poruchy vyslovování při onemocnění bazálních ganglií a extrapyramidového systému
- vady výslovnosti u osob s mentálním postižením
- poruchy výslovnosti při neurologických syndromech – dysartrii
- komolení, redukce slabik a slov při breptavosti
- specifické vady výslovnosti při LMD
- nedbalá řeč – při sociální zanedbanosti
- žargonové a dialektové zvláštnosti
- odchylky ve výslovnosti dětí a osob z cizojazyčného prostředí

Terapie dyslálie

- Když, dítě nastupuje do ZŠ, mělo by umět správně artikulovat všechny hlásky, aby se mohlo plně soustředit na výuku a nebylo zatěžováno návštěvami logopedické ambulance a nácvikem správné výslovnosti hlásek
- Proto by péče o dyslaliky měla probíhat již v předškolním věku.
- Terapie by měla probíhat zábavnou formou
- Potřebná mechanická cvičení je vhodné co nejvíce spojovat s řečí v reálných životních situacích.
- Obsahová stránka řeči má přednost před formální.

Zásady průběhu terapie dyslalie

- (shrnuty zásady podle Seemana, Antonína Rádka a Lechty)
- *Zásada krátkodobého cvičení*
- *Zásada využití sluchové kontroly* – důraz kladen na sluchové vnímání vytvářené hlásky (rozeznat správné od nesprávného – cvičit fonemickou diferenciací)
- *Zásada používání pomocných hlásek* – využíváme hlásky, které již dítě umí k vyvození artikulačně podobné hlásky (D – R). Je to podstata substituční metody.
- *Zásada minimální akce*: Seeman doporučuje nácvik šepem až poté hlasitěji.
- *Zásada plánování*: jedná-li se o vadu výslovnosti několika hlásek, musí si logoped koncipovat plán postupu, tj. pořadí, ve kterém bude nacvičovat jednotlivé hlásky.
- *Zásada individuálnosti*: přihlížíme k celé osobnosti dítěte
- *Zásada systematickosti* – od snadnějšího k složitějšímu
- Posilujeme sebedůvěru dítěte
- Mechanických pomůcek používáme jen v případě nezbytnosti

Průběh terapie dyslálie

1. přípravná cvičení
2. vyvozování hlásky
3. fixace hlásky
4. automatizace hlásky

Průběh terapie dyslálie

- **Přípravná cvičení:** cvičení pro rozvoj motoriky mluvních orgánů, dechová a fonační cvičení a cvičení pro rozvoj fonematické diferenciaci
- **Vyvozování hlásek:** Můžeme využít přímé a nepřímé metody.
 - *Nepřímá metoda* – cvičení napodobující nejrůznější zvuky, přírodní nebo technické (zvířata, dopravní prostředky apod.)
 - *Přímá metoda* – navozujeme konkrétní hlásku buď s mechanickou pomocí, nebo bez
- **Fixace výslovnosti hlásek:** U konkrétní vyvozené hlásky upevňujeme (fixujeme) její artikulační stereotypy. Při fixaci provádíme nácvik spojování vyvozené hlásky s jinými hláskami v nejrůznějších spojeních. Obvykle se nacvičuje hlásky ve slabikách a slovech na začátku, uprostřed a na konci slova.
- **Automatizace výslovnosti hlásek:** Výsledkem je správná výslovnost nacvičované hlásky ve spontánní řeči. Začíná se jednoduchým opakováním slov ještě za pomoci zraku (před zrcadlem) a sluchu (napodobování logopedova vzoru), následuje pojmenovávání obrázku, předmětů, reprodukování říkanek, básniček, u školáků čtení. Nácvik je ukončen používáním správné výslovnosti v dialogu a monologu.